

NÆRINGSPLAN FOR LANDBRUKET PÅ HADELAND 2008 – 2012

3. mars 2008

Forord

Etter oppdrag fra Regionrådet er det utarbeidet en næringsplan for landbruket på Hadeland. Planarbeidet er gjennomført i tråd med mandat gitt av Regionrådet i sak 15/05.

Bakgrunnen for politikernes initiativ var erkjennelsen av at endringer i nasjonale og internasjonale rammebetingelser medfører utfordringer for landbruket lokalt, og behov for en plan som viser satsingsområder og konkrete tiltak som landbruksnæringa og det offentlige kan jobbe sammen om.

Formålet med planen er å bidra i omstillingsarbeidet og opprettholde et levedyktig landbruk på Hadeland, som kan ivareta produksjonsvolum, natur- og kulturlandskap.

Arbeidet har pågått i perioden fra januar til desember 2007, og det har vært et nært samarbeid mellom landbrukets organisasjoner og oppnevnt prosjektstyre. Prosjektstyret har bestått av: Olaf Godli og Ole A. Næss fra Landbrukets Fagråd, John Th. Fredriksen fra fylkesmannens landbruksavdeling, Gudbrand Johannessen som leder av landbrukskontoret for Hadeland og Ole Edv. Sand som prosjektleder. Ole A Næss har vært leder for prosjektstyret.

Alle foto i planen og vedlegg eies av Gran kommune.

Arbeidet er finansiert av regionrådet med kr. 150.000.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	2
Innholdsfortegnelse	3
1. Innledning.....	4
2. Mål og innhold	5
3. Planstatus.....	5
4. Bakgrunnsdokumenter	5
5. Utviklingstrender i landbruket på Hadeland	6
5.1 Sysselsetting	6
5.2 Økonomi.....	6
5.3 Driftsenheter i jordbruket	7
5.4 Planteproduksjon	7
5.5 Husdyrproduksjon	7
5.6 Skogbruk	8
5.7 Vilt.....	8
6. Utfordringer for landbruket på Hadeland.....	8
7. Sterke og svake sider ved landbruket på Hadeland.....	9
7.1 Sterke sider	9
7.2 Svake sider	9
8. Mål og tiltak	10

Vedlegg 1: Fakta om landbruket på Hadeland

1. Innledning

Hadelandskommunene er betydelige landbrukskommuner med produksjonsarealer og kulturlandskapsområder som er verdifulle i et nasjonalt perspektiv. På Hadeland er 11 % av landarealet dyrket mark og 75 % skog. På landsbasis er tallene henholdsvis 3 % og 18 %.

Landbruket gir arbeidsplasser og skaper store verdier knyttet til tradisjonelt jordbruk og skogbruk. På Hadeland har vi også mange eksempler på næringsvirksomhet som er nært knyttet til landbruket, slik som lokal matforedling, bioenergi, grønn omsorg, snøbrøyting osv. I tillegg er landbruket leverandør av fellesgoder som er viktige for storsamfunnet.

For eksempel bosetting, områder for Rekreasjon og friluftsliv, trygg mat og et åpent kulturlandskap.

I dette perspektivet er det forståelig at landbruket er ei næring som er politisk styrt både internasjonalt og nasjonalt. Lokalt er det viktig å se på landbruket som en integrert del av samfunns- og næringsutviklinga i kommunen.

Landbruket har gjennom de siste tiårene gjennomgått store endringer som følge av endrede driftsformer og krav til rasjonalisering og effektivisering. Til tross for en markant nedgang i antall sysselsatte har produksjonen av tradisjonelle landbruksvarer holdt seg relativt konstant.

Økonomien i landbruket styres i stor grad av nasjonale og internasjonale rammebetingelser. Den generelle trenden i det norske markedet har i tiår vært at vi har hatt markedsdekning med tidvis overproduksjon av flere landbruksprodukter. Som følge av markedssituasjonen, offisiell landbrukspolitikk og internasjonale avtaler, er økonomien i landbruket blitt presset.

I løpet av 2007, som denne planen har vært under arbeid, har vi fått en ny situasjon. Det er nå underskudd av alle de viktigste jordbruksproduktene, både nasjonalt og internasjonalt. Hvilke konsekvenser den nye markedssituasjonen får for landbruket på Hadeland vet vi enda ikke.

Lokalt har vi liten mulighet for å påvirke de internasjonale og nasjonale rammebetingelsene. I denne planen setter vi fokus på det lokale/regionale handlingsrommet. Det sentrale spørsmålet er: Hva kan landbruksnæringa selv og kommunene på Hadeland gjøre for å opprettholde et levedyktig landbruk, som ivaretar produksjonen av landbruksvarer og fellesgoder?

Planarbeidet er gjennomført i nært samarbeid mellom Landbrukskontoret for Hadeland og landbruksnæringa. Det er gjennomført idedugnad, intervju med 15 sentrale personer innen landbruket på Hadeland, og to høringsrunder. Prosjektstyret har arbeidet med planen gjennom 10 møter. Ansatte på landbrukskontoret har og gitt verdifulle innspill til planen i løpet av prosessen.

I denne planen brukes begrepet ”landbruk” som samlebetegnelse for jordbruk, husdyrhold, hagebruk og skogbruk samt tilleggsnæringer.

2. Mål og innhold

Næringsplanen skal bidra til å opprettholde et levedyktig landbruk på Hadeland, som uten skadelige utslipp til luft og vann:

- ivaretar produksjonsvolum av tradisjonelle landbruksprodukter
- ser muligheter for å utvikle ny landbrukstilknyttet næringsvirksomhet
- produsere fellesgoder som samfunnet etterspør
- ivaretar verdiene i natur- og kulturlandskapet

Planen skal angi mål, satsingsområder og konkrete tiltak som skal gjennomføres i 4-års perioden 2008 – 2012. Målet er at landsbruksnæringa og kommunene på denne måten får en felles strategi for å opprettholde og videreutvikle landbruket på Hadeland.

I følge mandatet skal planen inneholde:

- Utfordringer for landbruket på Hadeland
- Fortrinn/sterke/svake sider ved landbruket på Hadeland
- Forhold til annet planverk
- Mål og satsingsområder for landbruket på Hadeland
- Tiltak som bidrar til et levedyktig landbruk på Hadeland
- Rolleavklaring og hvem gjør hva

3. Planstatus

Næringsplanen er en sektorplan/temaplan uten formell status i henhold til plan og bygningslovens regler. Planen skal være en kortfattet handlingsplan med satsingsområder og tiltak. Tanken er at kommunene og landbruksnæringa med denne planen får en felles strategi for videre utviklingsarbeid.

Initiativ og gjennomføring av tiltak vil til dels ligge hos landbruket selv, det vil si Landbrukets Fagråd, faglaga på Hadeland og varemottakernes produsenttjeneste, og dels hos kommunene. Aktuelle offentlige finansieringskilder for tiltak er Fylkesmannen, Fylkeskommunen, Innovasjon Norge, Regionrådet og kommunene.

4. Bakgrunnsdokumenter

Næringsplanen for landbruket på Hadeland må ses i sammenheng med gjeldende lovverk, overordnede planer og retningslinjer. Disse er:

- Soria Moria erklæringen
- Livskraftig landbruk i Oppland - Handlingsplakat utarbeidet av fylkeskommunen vedtatt av fylkestinget i 2005
- Strategier for landbruksrelatert næringsutvikling i Oppland 2007 – 2009 (Utarbeidet av Fylkesmannen i Oppland)
- Fylkesdelplan for Hadeland – Utarbeidet av fylkeskommunen og Hadelandsregionen
- Kommuneplanene for de tre kommuner
- Lokale næringsplaner
- Landbruksplanen for Hadeland

5. Utviklingstrender i landbruket på Hadeland

I vedlegg 1 er statistikk og fakta om landbruket oppsummert.

5.1 Sysselsetting

I perioden 2000 - 2006 har antall sysselsatte i landbruket på Hadeland sunket fra 581 til 541. Antall sysselsatte i landbruket har vært nedadgående de siste tiårene. I 1990 var det 968 sysselsatte i landbruket på Hadeland. Den siste treårsperioden (2003-2006) har sysselsettingen holdt seg tilnærmet stabil.

Antall heltidsbrukere på Hadeland har siden år 2000 holdt seg stabilt på ca 400. Dette er målt i personer som oppgir at de arbeider mer enn 30 timer i uka i landbruket.

På tross av nedgang i sysselsettingen er produksjonen på det samme nivå i dag som tidligere. Årsaken til dette er rasjonaliseringen i landbruket blant annet ved at arbeidskraft er erstattet med kapitalkrevende investeringer.

Antall sysselsatte i landbruket i 2006 utgjør 5,3 % av alle arbeidsplasser på Hadeland.

Når det gjelder sysselsetting som skapes i andre yrker, som følge av landbruket, regner man med at 1 arbeidsplass i landbruket skaper 0,5 arbeidsplasser i andre næringer.

5.2 Økonomi

Beregnet førstehåndsverdi av jordbruket på Hadeland har sunket fra kr 234 mill. i 2003 til kr 220 mill. i 2005. Dette er en nedgang på 6 %. Disse tallene er ikke korrigert for inflasjon, noe som reelt betyr at nedgangen i verdien har vært større enn 6 %.

Reduserte produksjonstilskudd representerer kr 9 mill. av denne nedgangen. Verdien av livdyrsalg samt melke-, kjøtt- og eggproduksjon har holdt seg stabilt i kroneverdi, mens førstehåndsverdien av korn- og potetproduksjonen er redusert med 5,5 mill kroner.

I 1992 har landbrukskontoret beregnet produksjonsverdien av jordbruket til ca kr 265 mill.

De siste tre årene har virkesverdien på hogd tømmer i gjennomsnitt ligget på 65 mill. kroner. Førstehåndsverdien av elgjakta i 2006 var ca. 2 mill. kroner.

Som tommelfingerregel anslås det at 2/3 av førstehåndsverdien er kostnader, mens 1/3 av førstehåndsverdien dekker arbeidsvederlag og forrentning på egenkapital.

5.3 Driftsenheter i jordbruket

I 1999 var antall driftsenheter i jordbruket på Hadeland 661. Gjennomsnittsstørrelse pr. driftsenhet var ca 180 daa dyrket mark. I 2006 var det 526 driftsenheter med et snitt på 218 daa. Antall driftsenheter har sunket, mens arealet som drives, er relativt konstant. Denne utviklingen forklares ved at stadig mer jord leies bort, det vil si drives som tilleggsjord til andre bruk.

5.4 Planteproduksjon

I perioden 2003 – 2006 har det skjedd en svak dreining av kornproduksjonen ved at arealene av bygg er redusert, mens produksjonen av andre kornsorter har økt. I 2006 var det totalt i størrelsesorden 63.000 daa korn på Hadeland.

Eng og innmarksbeite har økt 6 %, mens potetproduksjonen er redusert med 10 %.

Økologisk drevet jordbruksareal er 4200 daa. I perioden 2003-2006 har dette steget med 14 %. Av alt jordbruksareal på Hadeland var 3,7 % drevet økologisk i 2006.

Verdien av bruken av utmarksbeite til sau og storfe på Hadeland ble i 2006 anslått til ca kr 7,7 mill kroner.

5.5 Husdyrproduksjon

Fra 2003 til 2006 har antall gårdsbruk som driver melkeproduksjon blitt redusert fra 93 til 80 – mens antall melkekyr er stabilt. Dette fordi antall kyr pr. gårdsbruk er økt og gjennomsnittsbetningen er nå 19 kyr.

Totalt antall mordyr, det vil si mjølkekyr og ammekyr, har holdt seg stabilt fra 2003 til 2006, mens øvrige storfe har gått litt opp. Sau og høner har hatt en svak tilbakegang de siste 3 årene.

Antall bruk som driver smågrisproduksjon er redusert fra 47 i 2003 til 33 i 2006. Purketallet har sunket fra 1100 til 900, mens antall slaktegriser er stabilt.

5.6 Skogbruk

Det er 823.000 daa skog på Hadeland, hvorav bygdeallmenningene eier 370.000 daa. Gjennomsnittseiendommen er 353 daa, og det er 1091 eiendommer (unntatt allmenningene).

Anbefalt hogstkvantum pr. år er 210.000 m³. Avvirkningen i snitt for 2003 - 2005 er i størrelsesorden 184 000 m³.

Bioenergisatsingen er i ferd med å bli et viktig supplement for virkesleveransen. GROT (Greiner, rot og topp), ekstra tynningsvirke og virke fra reinskanter kan doble bioenergibruken fra skogbruket fra ca 60 GWh i 2007 til ca 120 GWh. En slik utvikling vil bety mye for skogbruket, men er helt avhengig av videre utbygging av bioenergianlegg i nærmiljøet.

I skogen er det bundet ca 40 ganger årlig CO₂-utslipp på Hadeland. Ved rask etablering av ny skog og godt stell av skogen, kan det bindes enda mer CO₂. Ved at avvirkningen er lavere enn tilveksten, bindes det nå årlig mer enn 60 % av CO₂-utslippene på Hadeland.

5.7 Vilt

I perioden 2003 – 2005 ble det i snitt felt 232 elg. I samme periode ble det i snitt felt 150 rådyr pr år. Hjort er en forholdsvis ny art på Hadeland og i 2005 ble det felt 11 dyr.

6. utfordringer for landbruket på Hadeland

På Hadeland som ellers i landet er svak økonomi i primærproduksjonen den største utfordringen for landbruket. En generell trend er at prisene på landbruksprodukter de siste årene er blitt reduserte i forhold til priser på utstyr og tjenester.

Det som er mer spesielt for Hadeland er:

- Akseptabel pendleavstand til arbeidsmarkedet i Stor-Oslo, Hønefoss, Gardermoen og Gjøvik.
- Manglende rekruttering til landbruket.
- Lite miljø for nytenking, og for å se mulighetene for økt verdiskapning knyttet til landbruksproduksjon eller tilleggsnæringer.
- Stort utbyggingspress på dyrket mark rundt tettstedene.
- Mangel på risikovillig kapital.

7. Sterke og svake sider ved landbruket på Hadeland

7.1 Sterke sider

- Godt ressursgrunnlag for tradisjonell landbruksproduksjon og tilleggsnæringer.
- Stor produksjon og aktivt produsentmiljø innen melke-, storfekjøtt- og svinekjøttproduksjon samt skogbruksdrift.
- Flere enkeltbruk med stort mangfold av aktiviteter.
- Gode forutsetninger for økologisk planteproduksjon, husdyrhold og melkeproduksjon (jordart, god tilgang på husdyrgjødsel, nærhet til marked osv).
- Aktivt fagmiljø – Landbrukets Fagråd, Forsøksringen, Avløserlaget, Viken skog og landbrukskontoret for Hadeland.
- Nærheten til stort betalingsdyktig marked (Oslo-området) kan gi store muligheter for utvikling av landbrukstilknnyttede tjenester som turisme, "Inn på tunet" - tjenester, levering av bioenergi, matspesialiteter, entreprenørvirksomhet med mer.
- Det er organisert omsetning av lokalprodusert mat bl.a. gjennom Mat fra Hadeland og Hadeland potetpakkeri.
- Økende maskinsamarbeid og muligheten til å nytte deler av maskinparken til alternative oppdrag, styrker grunnlaget for kostbare maskininvesteringer.
- Det unike kulturlandskapet gir mulighet for næringsutvikling.
- Et svært aktivt bioenergimiljø.

7.2 Svake sider

- Nærheten til Oslo og andre godt betalte arbeidsmarkeder gir sterk konkurranse om arbeidskraft.
- Manglende rekruttering til landbruksyrket.
- Lite nytenkning i valg av produksjoner og videreforedling av jordbruksprodukter.
- Topografi, eiendomsstruktur og relativt små bruksenheter gir begrensninger i effektiviseringen av landbruksdrifta og marginale stordriftsfordeler.
- Areal for veger og utbygging går i større grad enn før på bekostning av høyproduktiv dyrket mark.
- Fradeling av areal til annen formål enn landbruk kan gi tap av verdifulle arealer og gi driftsulemper.

8. Mål og tiltak

Prosessen har ført fram til at det er utviklet mål og tiltak knyttet til temaene:

A Primærproduksjon

B Økologisk landbruk

C Bioenergi

D Tilleggsnæringer

E Miljø

F Rekruttering og omdømmebygging

Tabell 1 viser hovedmål og delmål med etterfølgende utdyping og forslag til tiltak.

Ut fra opplistede tiltak har prosjektstyret satt opp forslag til prioriterte tiltak som det bør tas tak i først. Disse er vist i tabell 2.

Mange av de opplistede tiltakene som ikke er med blant de prioriterte er også svært viktige. Flere av disse har lave kostnader og kan settes i gang uten spesiell finansiering. Landbruksnæringa oppfordres til å plukke ut tiltak som de ønsker å sette i gang.

Tabell 1.

Hovedmål A Primærproduksjon Bedre økonomien i landbruket.	Hovedmål B Økologisk landbruk Økt omlegging til økologisk landbruk.	Hovedmål C Bioenergi Hadeland skal befeste og styrke sin posisjon som ledende bioenergiregion i Norge.	Hovedmål D Tilleggsnæringer Øke verdiskapningen og skape nye arbeidsplasser knyttet til landbruket.	Hovedmål E Miljø Landbruksproduksjonen på Hadeland skal foregå uten at miljøet belastes unødvendig med forurensing, støy eller reduksjon i visuell verdi.	Hovedmål F Rekruttering og omdømmebygging Sikre framtida for landbruket på Hadeland både som næring og positiv samfunnsaktør.
Delmål A.1 Beholde eller helst øke markedsandelen for alle kjøttslag, melk, egg og øvrige landbruksprodukter.	Delmål B.1 Øke lokal produksjon og lokalt forbruk av økologiske varer.	Delmål C.1 Hadeland skal være ledende i Norge på produksjon, leveranse, bruk og næringsutvikling knyttet til bioenergi.	Delmål D.1 Videreforedling av lokale råvarer for å øke verdiskapningen lokalt.	Delmål E.1 Påvirke til at tradisjonell byggeskikk blir fulgt ved nybygg og ombygging av landbruksbygg.	Delmål F.1 Rekruttere unge, interesserte og iderike personer til landbruksyrket.
Delmål A.2 Utnytte beitemulighetene og ta vare på kulturlandskapet på hele Hadeland. En spesiell fokus på det nasjonalt verdifulle kulturlandskapet på Tingelstadhøgda og andre viktige kulturlandskapsområder.	Delmål B.2 Økt produksjon av økologisk melk for å bidra til å fylle underdekningen i markedet.	Delmål C.2 Øke bruken av lokalt virke til bioenergiformål.	Delmål D.2 Etablere flere "Inn på tunet" – virksomheter.	Delmål E.2 Gi miljøplanene et reelt innhold og sørg for ryddige gårdstun - som grunnlag for trygg matproduksjon og god omdømmebygging.	Delmål F.2 Bygge og forsterke allianser i lokalsamfunnet.
Delmål A.3 Bedre økonomien i skogbruket gjennom optimal produksjon og bedre samarbeidsløsninger.			Delmål D.3 Satse på reiselivsaktiviteter og annet som kan utnytte gardens menneskelige og materielle ressurser.		
			Delmål D.4 Utvikle mulighetene for verdiskapning knyttet til hest.		

Hovedmål A: Primærproduksjon

Bedre økonomien i landbruket

Hvorfor:

- Primærproduksjon er fundament for all verdiskaping i landbruket.
- Primærproduksjon gir viktige arbeidsplasser.
- Primærproduksjon er grunnlaget for etablering av tilleggsnæring.
- Gjennom primærproduksjonen leverer landbruket fellesgoder som bosetting, trygg mat, matberedskap, rekreasjonsområder og kulturlandskap.
- Bedre økonomi i landbruksnæringa er en forutsetning for å opprettholde primærproduksjon.

Delmål

A.1 Beholde eller helst øke markedsandelen for alle kjøttslag, melk, egg og øvrige landbruksprodukter

Tiltak:

- Formidle nye trender slik at bonden i størst mulig grad kan tilpasse seg det markedet etterspør. Motivere for å utnytte de muligheter markedet for tradisjonelt landbruksproduksjon gir.
- Påvirke landbruket til å bygge enklere/rimeligere driftsbygninger.
- Kritisk gjennomgå maskinkostnader og motivere til økt maskinsamarbeid.
- Etablere og videreutvikle gode samarbeids- og fagmiljøer blant produsentene.
- Arbeide for å få innført tilskudd fra Innovasjon Norge til slaktegrisproduksjon.

A.2 Utnytte beitemulighetene og ta vare på kulturlandskapet på hele Hadeland. En spesiell fokus på det nasjonalt verdifulle kulturlandskapet på Tingelstadhøgda og andre viktige kulturlandskapsområder.

Tiltak:

- Innmarksbeite: Tilrettelegge for beitebruk ved inngjerding av større områder, sikre vannforsyning, inngåelse av avtaler og optimal bruk av tilskuddsmidler. Tiltakene gjennomføres ved en videreføring og utvidelse av "beiteprosjektet" kombinert med andre tiltak.
- Utmarksbeite: Gjennomføre bedre gjerding mot utmark og langs off. veg. Bedre samarbeid om slippetid, ettersyn i sesongen og sanking om høsten. Påvirke til en fornuftig rovdyrpolitikk.

A.3 Bedre økonomi i skogbruket gjennom optimal produksjon og bedre samarbeidsløsninger.

Tiltak:

- Påvirke til valg av rett treslag ved fornying av skog. Mer bruk av lauvtre for å unngå råteproduksjon. Videreføre pådriverprosjekt i skogkultur.
- Fortsette opprusting av skogsbilveger og arbeide med samdriftstiltak. Bedre logistikken ved uttransport av virket fra skogen til sagbruk og industrien.

Hovedmål B: Økologisk landbruk

Økt omlegging til økologisk landbruk (Knyttet til "økoløft" prosjektet dersom Hadeland prioriteres)

Hvorfor:

- Det er økende markedet for økologiske produkter
- Landbruket på Hadeland skal bidra til å nå det nasjonale målet om 15 % økologisk produksjon og forbruk innen 2015

Delmål

B.1 Øke lokal produksjon og lokalt forbruk av økologiske varer

Tiltak:

- Stimulere til økt økologisk produksjon av vekster som Hadelandsregionen har gode forutsetninger for å produsere
- Gjennomføre prosjekt for å øke forbruk av økologiske varer

B.2 Økt produksjon av økologisk melk for å bidra til å fylle underdekningen i markedet

Tiltak:

- Gjennomføre rekrutterings- og motivasjonskurs i samarbeid med TINE. Motivere til samdrift i økologisk melkeproduksjon

Hovedmål C: Bioenergi

Hadeland skal befeste og styrke sin posisjon som ledende bioenergiregion i Norge.

Hvorfor:

- Hadeland er ledende innen kompetanse og utvikling i praktisk anvendelse av bioenergi i Norge
- Stort lokal marked
- Store naturgitte ressurser til bioenergiproduksjon

Delmål

C.1 Hadeland skal være ledende i Norge på produksjon, leveranse, bruk og næringsutvikling knyttet til bioenergi.

Tiltak:

- Tilrettelegge for økt satsing gjennom videreføring og forsterking av "Bioregprosjektet".
- Påvirke myndighetene til å gi rammebetingelser ved nyanlegg som gir lønnsomhet.

C.2 Øke bruken av lokalt virke til bioenergiformål.

Tiltak:

- Kartlegge kostnader ved uttak og flising av greiner og topper (hogstavfall), kantvegetasjon langs veg og jernbane og rydding i kulturlandskapet. Påvirke sentrale myndigheter til å bidra med virkemidler som gir lønnsomhet ved uttak av slikt virke til bioenergiformål.

Hovedmål D: Tilleggsnæringer

Øke verdiskapningen og skape nye arbeidsplasser knyttet til landbruket.

Hvorfor:

- Behov for å styrke arbeidsplassene i landbruket.
- Skape flere lokale arbeidsplasser.
- Skape arbeidsplasser i landbruket som er mindre avhengig av politiske rammer.

Delmål

D.1 Videreforedling av lokale råvarer for å øke verdiskapningen lokalt.

Tiltak:

- Starte arbeidet med å etablere Hadeland som merkenavn for lokale landbruksprodukter. Bygge videre på de prosjekter som allerede er igangsatt slik som "Mat fra Hadeland", "Hadelandspakkeriet" og "Kjøtt fra Hadeland". Dette er landbrukets satsing på å bygge varemerke "Hadeland", må sees i sammenheng med andre regionale prosjekter hvor merkevarebygging pågår.
- Jobbe for å få i gang lokal videreforedling av fisk i Randsfjorden.

D.2 Etablere flere "Inn på tunet" virksomheter

Tiltak:

- Videreføre Inn på tunet prosjektet.

D.3 Satse på reiselivsaktiviteter og annet som kan utnytte gardens menneskelige og materielle ressurser.

Tiltak:

- Motivere til å ta alle gardens ressurser i bruk for å skape inntektsmuligheter.
- Skogbruket som lokal råstoffleverandør til hyttebygging og produkter laget av tre.
- Stimulere til utvikling av reiselivsnæring knyttet til fiske.
- Utvikle utmarksnæring.

D.4 Utvikle mulighetene for verdiskapning knyttet til hest

Tiltak:

- Motivere for etablering av flere oppstallingsplasser for utleie på gardsbruk.
- Stimulere til økt bruk av hest i reiselivsnæringen/opplevelsesnæringen.
- Stimulere til økt produksjon og salg av hestefôr med de kvalitetskrav hestenæringen krever

Hovedmål E: Miljø

Landbruksproduksjonen på Hadeland skal foregå uten at miljøet belastes unødvendig med forurensing, støy eller reduksjon i visuell verdi.

Hvorfor:

- Landbruket vil ta vare på natur- og ressursgrunnlaget.
- Landbruket tar miljø- og klimatrusselen på alvor.
- For at Hadelands landbruksprodukter skal være miljøvennlig produsert.

Delmål

E.1 Påvirke til at tradisjonell byggeskikk blir fulgt ved nybygg og ombygging av landbruksbygg

Tiltak:

- Arrangere kurs om byggeskikk for de som går med byggeplaner.

E.2 Gi miljøplanene et reelt innhold og sørge for ryddige gårdstun - som grunnlag for trygg matproduksjon og god omdømmebygging.

Tiltak:

- Gjenta aksjonen med fjerning av metallskrap og fokuser på ryddige gårdstun.
- Gjennomføre motivasjonskurs for oppfølging av miljøplan.
- Motivere til økt bruk av ordningene i "regionalt miljøprogram" for å redusere utslippene til vann og luft.
- Motivasjonskampanje for å få optimale forhold for slaktedyra. Lage økonomimodeller som viser hva "møkktrekket" utgjør for bunnlinja i produksjonen.

Hovedmål F: Rekruttering og omdømmebygging

Sikre framtida for landbruket på Hadeland både som næring og positiv samfunnsaktør

Hvorfor:

- Øke interessen for landbruksdrift.
- Sikre at kunnskapen om landbruksdrift videreføres.
- Landbruket på Hadeland er avhengig av et godt omdømme i samfunnet.

Delmål

F.1 Rekruttere unge, interesserte og idérike personer til landbruksyrket

Tiltak:

- Gjennomføre motivasjons- og rekrutteringsarbeid rettet mot nye brukere, med spesielt fokus på kvinner.

F.2 Bygge og forsterke allianser i lokalsamfunnet

Tiltak:

- Synliggjøre og informere om landbrukets kvaliteter og muligheter til barn og unge gjennom besøk og aktiviteter rettet mot barnehager, skoler, 4H og andre ungdomsorganisasjoner.
- Gjennomføre "Åpen Gård", "Landbrukets dag", gårdsbesøk, infomøter og lignende.
- Videreutvikle allianser med lokale organisasjoner. Intern bevisstgjøring av "bonden i lokalsamfunnet".

Tabell 2 Prosjektstyrets forslag til tiltak (ikke prioritert rekkefølge)

Tiltak	Foreslått ansvarlig	Foreslåtte samarbeidspartnere	Anslåtte kostnader	Forslag til Finansierings kilder
Tiltak til delmål A.1 Formidle nye trender slik at bonden i størst mulig grad kan tilpasse seg det markedet etterspør. Motivere for å utnytte de muligheter markedet for tradisjonelt landbruksproduksjon gir.	Fagrådet	Landbrukskontoret Varemottagere	200.000	BU-midler
Tiltak til delmål A.2 Innmarksbeite: Tilrettelegge for beitebruk ved inngjerding av større områder, sikre vannforsyning, inngåelse av avtaler og optimal bruk av tilskuddsmidler. Tiltakene gjennomføres ved en videreføring og utvidelse av "beiteprosjektet" kombinert med andre tiltak.	Fagrådet	Landbrukskontoret	200.000	BU-midler SMIL - midler
Tiltak til delmål A.3 Påvirke til valg av rett treslag ved fornying av skog. Mer bruk av lauvtre for å unngå råteproduksjon. Videreføre pådriverprosjekt i skogkultur.	Viken skog	Fagлага Landbrukskontoret	700.000	Rentemidler NMSK midler Viken skog
Tiltak til delmål B.1 og B.2 Stimulere til økt produksjon og forbruk av økologiske landbruksprodukter	Landbrukskontoret	Fagrådet Varemottagere	1 700.000	"Økoløft" midler Øko - handlingsplanmidler Kommunene Partnerskapsmidler BU - midler
Tiltak til delmål C.2 Kartlegge kostnader ved uttak og flising av greiner og topper (hogstavfall), kantvegetasjon langs veg og jernbane og rydding i kulturlandskapet. Påvirke sentrale myndigheter til å bidra med virkemidler som gir lønnsomhet ved uttak av slikt virke til bioenergiformål.	BIOREG	Landbrukskontoret Varmeleverandører Energigården	uavklart	Partnerskapsmidler
Tiltak til delmål D.1 Starte arbeidet med å etablere Hadeland som merkenavn for lokale landbruksprodukter. Bygge videre på de prosjekter som allerede er igangsatt slik som "Mat fra Hadeland, Hadelandspakkeriet og kjøtt fra Hadeland". Dette er landbrukets satsing for å bygge varemerke "Hadeland", må sees i sammenheng med andre regionale prosjekter hvor merkevarebygging pågår.	Fagrådet som faglig ansvarlig pådriver i prosjektet.	Landbrukskontoret Hadeland Reiseliv	uavklart	BU - midler Partnerskapsmidler Fylkeskom. midler
Tiltak til delmål F.1 Gjennomføre motivasjons- og rekrutteringsarbeid rettet mot nye brukere, med spesielt fokus på kvinner.	Fagrådet	Bygdefolkets studieforb. Landbrukskontoret Varemottakere U-skoler og Videregående Bygdeungdomslagene Faglagene	400.000	BU midler

